

In kakor nezadržen vzdih
iz prsi jok ji sili tih...

Tako ihti, kdor zgodaj strt
sam svojo objokuje smrt!

Idila v mesečini.

Mesec trosi luč po vasi,
stkano iz srebrnih sanj.

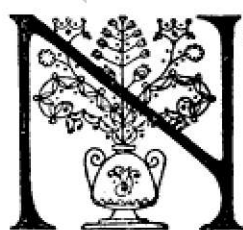
Tu in tam se pes oglási
in srdit zalaja nanj.

Pasji glupci! Kaj vas moti,
da tako razgrajate?

Mesec gre po svoji poti,
pa če vsi nanj lajate...

Jos. Kostanjevec:

Sprevod.

Nedelja je bila. Nebo čisto, gore kakor bi se bile ponoči skupale. Dišalo je po bezgu in lipovem cvetju, visoko po zraku so krožile lastovice, po belih kamnih sredi pašnikov so se preletali belo-repki, na visoki navpični skali je prepeval slegur. Vse praznično, umito in preoblečeno. Vse svetlo, obšito z zlatimi prameni vzhajajočega solnca. — Počasi je stopal v reber naš stari znanec Joža Mrak. Počasi je stopal, ne zaradi teže svojih let, ne zaradi strmine kamnite poti in ne zaradi vročine, ki je začela pritiskati na njegovo sivolaso teme. Počasi je stopal, ker so bile njegove misli težje od teže njegovih let, bolj strme od strmine kamnite poti, bolj vroče od vročine izpod neba. Tako je stopal, odkrit, s slamnikom v roki, s sklonjeno glavo.

«Na vrhu sem že?» se je začudil. «Kako je šlo to hitro... Res, do vrha gre hitro, a še hitreje gre navzdol. Koliko let je tega, ko sem bil na vrhu, na vrhu svojega življenja, svoje moči? Pet, morda deset... pa sem v teh petih ali desetih letih prehodil daljšo pot kot je bila ona, ki sem po njej hodil do vrha celih petdeset let... Pa se morda motim. Morda pa sem hodil do vrha samo pet ali deset let in se valim sedaj navzdol že celih petdeset. Kdo ve? Toliko se spominjam, da me je na vrhu čakala smrt. Nisem se ustrašil, naglo sem stopil še tista dva koraka naprej, tista dva koraka, ki sta me ločila od nje. Vdano sem hotel položiti

svojo glavo v nje mrzlo naročje, zatisnil sem že oči, da bi sladko zaspal in zasanjal. Toda ko sem zopet pogledal, ni bilo smrti nikjer. Nekdo me je prehitel. Tiho, neslišno je hodil za mano, še zakašljati si ni upal, da bi me lažje prevaral. Ko sem zamižal, je smuknil mimo mene in se vrgel v široko odprte koščene roke. Smrt ni čakala več name, hitela je dalje... izginila za zadnjim ovinkom. Jaz pa sem videl, da je nesla s seboj mlado žensko s komaj porojenim otrokom. Kdo je bil to? Morda je bila zakonska mati, morda samo mati, ki je bila ogoljufana za svojo veliko ljubezen. Tako sem videl, da tudi smrt misli človeško, da rajša objame mlado, v polni krasoti se razvijajoče bitje kakor pa staro, že oguljeno kost. Ko sem se zdramil iz bridkosti, ki je bila preplavila vso mojo dušo, sem se vrnil v mesto. Stopil sem v kavarno in vzel v roko najnovejši časopis. In tu sem čital, da je umrla tisti dan zjutraj na porodu soproga mojega najboljšega nekdanjega prijatelja. To je bila torej ona, ki me je prehitela. In to je bila ona, ki sem jo ljubil tako blazno in z vsako žilico svojega ubogega srca takrat, ko sem bil na vrhu svoje poti in še preden me je bil za njeno ljubezen opeharil moj prijatelj... Od tistikrat sem hodil čestokrat na ono pot, kjer sem videl smrt, prežal sem nanjo kakor ropar na popotnika. Ali zaman. Po drugih potih je hodila, meni neznanih. A prihajala so mi dan na dan poročila, čudna in žalostna. Ni se več zadovoljevala s poedinci, jemala je s seboj cele trope v svoje podzemsko stanovanje. Odšel je z njo med prvimi moj prijatelj Štefan, ki je imel komaj dva meseca poročni prstan v žepu. Odšel je z njo šele štiriindvajsetletni Lojze, ki je nosil v svojem srcu samo zlato božje solnce, odsevajoče iz vsakega njegovega otroškega smehljaja, iz njegovih globokih modrih oči. In kako se je rad smejal! Koder je hodil, je hodila pred njim pomlad, kjer je obstal, so vzklike iz tal vijolice in rože. Tedaj se je pa smrt nenadoma zaljubila vanj in ga začela zalezovati. Ni mu mogla blizu, prekrepak in prezdrav je bil, da bi se bil vdal pohotni trski. Tedaj si je pa izmislila hudobijo, bolj črno od črne noči. Na Doberdobo se mu je nenadoma približala. Ne v večernem mraku in ne v temni polnoči. Zjutraj, prav ko je solnce z vso svojo milostjo lezlo tam daleč za njim izza sivega Nanosa, zjutraj, prav ko se je vsedel slavec v leskovje kraške dolinice za njegovim hrbtom in božal s svojo pesmijo srce valeče ljubice in srce Lojzeto, je nenadoma začutil nje ledeni poljub na svojem čelu. Vdal se je brez glasu in odpora, obležal sredi golih skal, iz čela je prilezla tenka črnordeča nit. Solnce pa ni nehalo razlirati svoje luči po sivih stenah, po oni ubogi redki travici, ki se je z zadnjimi

silami borila za življenje, po onem začrnelem brinju in redko-
listem leskovju. In slavec ni nehal peti, odgovarjal mu je sosed
iz druge in tretje dolinice. Tam daleč, tam daleč za tretjo goro,
v nizki hišici sredi zelenega vrta, za okni, prepletenimi z rož-
marinom, gorečo ljubeznijo in rdečimi nageljni, pa je mislil v
tistem hipu nekdo na onega, ki je ležal s prestreljeno glavo sredi
skal. Mislil je nanj z vsem bogastvom velike ljubezni, upal je in
se bal. Zaročenka njegova, lepa Anka. Stala je ob oknu, nje velike
temne oči so strmele v daljo čez hribe in doline, izkušale so pro-
dreti vse zapreke in se zopet zagledati v njegov od smehljaja
ožarjeni obraz. V tistem hipu je plul mimo solnca črn oblak.
Senca je legla na hišico in na vrt, nenadna in neodoljiva žalost
na Ankino srce. Ali je zaslutila, kaj se je zgodilo? Ali ni morda
v tistem hipu priplul do nje njegov duh, da se zadnjič poslovi
nemo in vdano? Njeno telo se je hipoma streslo, ljuta boleost je
presekala nje dušo. Omahnila je na posteljo in zagrebla obraz v
blazino. Krčevito se je stresalo telo, ubogo in od vseh zapuščeno.
Ko se je z velikim naporom zopet dvignila in izkušala otreti divje
solze, je solnce že zopet sijalo skozi zelenje in cvetje, na vrtu je
tesala žolna na prepereli jablani... Osem dni potem so jo ob-
vestili o dogodku. Previdno, z vsemi potrebnimi oziri. Poslušala
je mirno, niti s trepalnicami ni trenila. Samo sedla je na bližnji
stol in strmela predse. Nihče ni čutil in ni videl, kako so se natiho
odprla vrata, kako je stopil nekdo neslišno v sobo in se bližal
stolu, na katerem je sedela Anka. Kako jo je objel in s koščenimi
rokami pritisnil k sebi. Ko so jo še tolažili z veliko gostobesed-
nostjo in so se hoteli od nje posloviti, so opazili, da so Ankine oči
osteklenele. Groza jih je obšla, začeli so jo tresti in klicati z naj-
ljubeznivejšimi imeni in pridevki. Ni se dala več priklicati. Žalost
ji je zalila srce, da je v njej utonilo. Drugi večer so jo pokopali,
ko se je solnce v vsej svoji veličasti bližalo zatonu na oni strani,
kjer je snival oni, ki ga je do smrti ljubilo nje ubogo in izbičano
srce...»

Tako je pripovedoval Joža Mrak samemu sebi, trgal obveze s
še nezaceljenih ran. Zakaj vsi, ki je nanje mislil, so bili njegovemu
srcu tako blizu, kakor je blizu mati svojim od vsega sveta zapu-
ščenim otrokom. In še niže je klonila njegova glava. Koliko jih je
še bilo, krepkih in čvrstih, ki so šli v dolgem sprevodu mimo njega
v težkih mislih in ki se resnično ne povrnejo nikdar več. Daleč
so, tako daleč, da ne sežejo misli do konca te daljave...

Marija, k Tebi uboge reve,
mi zapuščeni vpijemo,
objokani otroci Eve
v dolini solz zdihamo.

Joža se je obrnil in postal. Odkod ta pesem, ta odmev iz davno prošlih časov? Se li oglašajo griči, ki so spoznali starega znanca, ali stoletna drevesa, ki so videla njegovo mladost? Tako od blizu zveni ta pesem na njegova ušesa, da bi neznanega pevca lahko otipal. Ali Joža Mrak ne iztegne roke, zave se in ves začuden spozna, da jo poje njegova duša in da odmeva na njegovih lastnih trepečočih ustnicah. Marija, k Tebi...

Dospe na vrh. Tam stoji kapela. Tri lipe, stare znanke, jo čuvajo. Vse polne so rumenega cvetja, ki dehti naokoli. Vse se koplje v svetlobi in zlatu. Čebele šume med cvetjem, obilna je njih žetev. Od daleč se oglašja zvon, nekje pokajo možnarji. Čez pot pri kapelici šine jata jerebic in se izgubi visoko gori v bregu...

Joža si obriše pot z nagubanega čela. Pogleda gori na lipe, pogleda naokoli, posluša zvonjenje in pokaanje možnarjev. Razjasni se njegovo mračno lice, v očeh se ukreše iskra življenja. Ej, prelepo poje sv. Vida zvon, preveselo pokajo možnarji okoli šentviške cerkve, da bi se Joža cmeril. Lahen veter potegne od severa, v lipah zašumi, rumeno cvetje obsiplje samotnega popotnika. Na zahodu se hipoma razprši rahla megla, ki je zakrivala razgled. In zasveti se v zlatu jutranjega solnca bela pleša starega znanca Nanosa. Joža dvigne roke, maha s klobukom.

«Pozdravljen, milijonkrat pozdravljen! Ti stari ded, ki si nas videl samosrajčnike, Ti, ki si zvesto spremljal našo mladost, Ti, ki se ne rogaš naši starosti! Trden si, vedno enak, vedrega lica, dasi so butali ob Tebe grozni valovi, ki so tudi Tebe uklenili v verige sramotnega robstva. Ali ostaneš v nje vkovan vekomaj? Pozdravljen, junak, ki ne jokaš, milijonkrat pozdravljen!»

Joža pozdravlja junaka, ki ne joka, samemu pa hipoma zalijejo solze oči. Njegova uvela desnica se stisne v pest, stari slabotni zobje zaškripajo. Sede na prag kapele in se zamisli...

«Kakor ptica v kletki smo,» govori sam s seboj. «Par korakov, in že butnemo z glavo ob žico. Na naša senca in čela pritiska stena, ki so jo zgradili z nasilstvom in krivico proti nam. Težko pritiska, da boli, boli... Zakaj ni bilo nobenega, ki bi bil sprožil sive kraške skale z vrhov in brd, da bi se bile valile navzdol v groznem, divje naraščajočem vrtincu, vedno hitreje in hitreje, ter zdrobile v prah ostudnega roparja naše svete zemlje, naših dedov in pradedov dedovine, naših svetinj, naše srčne krvi? Skale

same so se tresle v pričakovanju in ječale... Zakaj ni bilo nobenega, ki bi bil posekal te črne šume, nepopisnega gneva drhteče, da bi padala težka debela na pohlepne tujca nesramne glave? Poklekovali bi na sveto pot, koder bi hodil, in s solzami poljubljali sled njegovih stopinj. Kje si bil, odrešenik?!...»

V daljavi se še vedno sveti Nanos, njegova glava žari kakor plamenica sredi temne noči. Ponosno stoji in se ozira naokoli, z jasnimi očmi gleda čez mejo. Tako se ne vede oni, ki je obupal in vdano vtaknil svojo glavo v tujčev jarem. In Joža Mrak sliši njegovo besedo, ki se vali mogočno čez brda in šume, čez široko skalnato planoto, od sela do sela, od trga do trga, od mesta do mesta, tja do sinjega morja. In poleg Jože jo slišijo tisoči in tisoči zbeganih src, obrazi se jasni, upanje lije v plahe duše.

«Essetai hemar... pride dan... dan plačila in povračila!»

Oddaleč se zopet oglasijo nedeljski zvonovi, svečano pritrkavajo, veselo pokajo možnarji. Lipe šume in dehte, za kapelo na visoki skali drobi slegur svojo hvalnico...

Joži se ne mudi dalje. Pozabil je na brašno, ki ga nosi s seboj v nahrbtniku, pozabil na cilj svojega potovanja. Nepremično sedi, brado vprto v koščene roke, oči strme v daljavo, hočejo prodreti hribe, ki jim ovirajo razgled. In prodro jih. Joža zre v obljubljeno deželo, v deželo svoje mladosti, v deželo prvih sanj in nad, v deželo prve ljubezni, polno solnca in cvetja in slavčjega petja. V deželo, blagoslovljeno od božje misli, obdarjeno z rajsko lepoto. Ne mudi se mu dalje, nepremično sedi, strmi v daljo in govori sam s seboj.

«Kako si lepa, domovina moja! En sam velik solnčni žarek si, ena sama sladka pesem, ena sama velika misel. Kako si lepa, a kako z bridkostjo prepojena, pribita na križ! Prebodeno je Tvoje srce, prebodene Tvoje prsi in udje, iz stotero ran vre gorka kri in se zbira v potokih. O, vidim jih, verige, s krvjo oškropljene, od solz že zarjavele. Kako so debele in močne, kako dolge! Čez ceste in pota, čez hribe in doline, od sela do sela, od vzhoda do zahoda, od severa do juga so razpete, v nje je vklenjenih tisoč in tisoč drhtečih rok, v njih medlijo srca in duše... O, vidim jih, tuje, nadute obraze z gnusnimi smehljaji na tolstih ustnicah, z rejenimi trebui od Vaših žuljev, trpini! Vidim jih, kako stojijo z žilavko v roki za Vašimi hrbti, kako kakor gladni volkovi sledijo vsaki Vaši stopinji, omamljeni od vonja Vaše krvi, po kateri koprnijo kakor žejen jelen po hladnem studencu. O, vidim Vas, mučeniki! Sklonjene so sicer Vaše glave, upognjeni so Vaši

hrbti, a v Vaših očeh tli iskra upanja, ki se ne da pogasiti. Obrnjene so proti staremu dedu Nanosu, razumejo njegove besede: Pride dan... dan plačila in povračila!...»

Nekdo potrka Joži na ramo. Tako tiho je prišel za njegov hrbet, da ga ni čulo njegovo uho. Joža se zdrzne, se obrne in vstane. Pred njim stoji človek, visok in širokopleč, z dolgo, čez prsi lijočo sivo brado. Širok ponošen slamnik pokriva njegovo štirioglato glavo, izpod nagubanega čela gleda dvojje modrih dobrohotnih oči. Njegova obleka ni baš najnovejšega kroja, tudi mu je ni prinesel krojač šele včeraj na dom. Samo precej široke hlače in dolg tesen jopič, srajca na več krajih zakrpana, z odprtim, čez jopič visečim ovratnikom. Bose noge v rujavih brezpetnih sandalah. V koščenih rokah je imel navadno, nekje v šumi vrezano gorjačo. Joža ga je hipoma premeril od nog do glave s strokovnjaškim pogledom. Tujčeva vnanjščina je nanj vplivala ugodno, vendar ni vedel, v katero kategorijo dvonožcev bi ga uvrstil. Lahko da je bil mogočen gospod, plemenitaš, dvorni svetnik ali še kaj večjega, lahko skromen davčni upravitelj iz bližnjega trga, morda celo carinik z bližnje obmejne postaje ali učitelj od Svetega Vida. Samo to je vedel za sedaj, da ni odvetnik in ne verižnik. Sam Bog ve, iz česa je Joža Mrak to sklepal, iz česa črpal to prepričanje. Toda vedeti je moral, s kom ima opraviti, in ker je Joža Mrak navadno kar od kraja vse ljudi tikal, je vprašal:

«Kdo si, božji? Če bi živeli še v onih časih, ki so bili, bi rekel, da si deseti brat, morda večni popotnik Ahasver, morda celo sam kralj Matjaž. V sedanjih časih pa ne vem, kam bi Te dejal. Oprosti!»

Tujec se nasmehne in lahno prikloni.

«Jaz sem Večna resnica.»

«Kdo?» se zavzame Joža.

«Večna resnica, brez šale. Tako mi pravijo tukaj ljudje. In prav imajo. Toda dovoli, tudi jaz najrajši tikam vsakega, ki imam spoštovanje do njega, dovoli, da prisedem. Samo lopovov ne tikam.»

Joža zopet sede in na njegovo levico prisede Večna resnica.

(Konec prihodnjič.)